

MÅGEN

Komedie af Anton Tjekhov

Aarhus Teater Store Scene

*Karen-Lis Arenkiel, Ilse Rande
og Lise Ringheim*

”Man forlanger, at der skal være helte, heltinder og sceniske effekter. Men i det virkelige liv går man jo ikke rundt og skyder sig, hænger sig eller erklærer sin kærlighed hver andet øjeblik. Og man siger heller ikke kloge ting hvert andet øjeblik. Folk spiser, drikker, drysser om og siger tåbeligheder. Og det skal man kunne se på scenen. Man skal skabe et stykke, hvor folk kommer og går, spiser, snakker om vejret og spiller æsel ... fordi det er sådan, det går for sig i det virkelige liv.”
(A. P. Tjekhov 1904)

Mågen og Tjekhovs historie

Anton Tjekhov var i besiddelse af mere selvkritisk sans end sundt var. Mindst fire-fem gange under arbejdet med et større værk ville han opgive det med en beslutning om, at *det* ikke duede, og at *han* ikke duede, samt at han burde vende tilbage til lægegerningen. Men Tjekhov havde dog en vis ironisk distance, også til kriserne i sit eget liv. I et brev skildrede han sit dilemma sådan: »Jeg er ikke nok interesseret i penge til at dyrke lægegerningen, og har ikke nok engagement, eller rettere talent, til at dyrke litteraturen.«

De voldsomste anfald af selvkritik kom over ham, når hans større skuespil blev dårligt modtaget af anmeldere og publikum, og det skete ikke så sjældent. Anton Tjekhov var højt skattet som forfatter, publikum havde taget hans smånoveller til sig som noget af det mest rammende og morsomste, der var skrevet om dem selv, også hans små skuespil blev vel modtaget – men til gengæld var reaktionen på de store skuespil som »Ivanov« eller »Skovdæmønen« klar: Tjekhov burde holde sig til de små former: novellerne og enakterne. Den store forfatter Lev Tolstoj var ligefrem ked af det på Tjekhovs vegne og forstod ikke, hvorfor Tjekhov forsøgte at skrive disse skuespil, »hvor ord bliver hobet op, uden at nogen kan finde ud af hvorfor.«

Under de betingelser: Tjekhovs destruktive selvkritik og publikums destruktive holdning er det svært at se, hvad der fik Tjekhov til at fortsætte. Midten af halvfemserne var et kritisk tidspunkt, og Tjekhov havde faktisk besluttet sig til ikke mere at skrive for teatret. (Det besluttede han jo tit, men det virkede meget afgjort og definitivt denne gang). Tjekhov stod på det tidspunkt overfor det sidste tiår af sit liv, (hvad han selv-

Søren Spanning og Ilse Ranke

følgelig ikke vidste), og han stod overfor at skrive de fire store skuespil, som skaffede ham verdensberømmelse og snart et århundredes udødelighed: »Mågen« (1895), »Onkel Vanja« (1896), »Tre søstre« (1900) og »Kirsebærhaven« (1903). Tjekhov vidste naturligvis heller ikke, at det skulle komme til at gå sådan, og han stod selv famlende overfor den betydelige fornyelse inden for teatertraditionen, som disse fire skuespil repræsenterer: Opgøret med stjernedyrkelsen på scenen, og indførelsen af ensemblekuespillet, hvor hver rolle er af overordentlig betydning. Men Tjekhov vidste altså ikke,

hvad disse ti år skulle komme til at betyde, og hvis han ikke havde haft nogle få venner, som støttede, pressede, opmuntrede og næsten tvang ham til at skrive skuespil, ja, så er det vel tvivlsomt, om vi i dag havde haft de sidste store skuespil.

En af de venner, som fik speciel betydning på dette kritiske tidspunkt, og hvis betydning for »Mågen« er uomtvistelig, er Vladimir Nemiróvitj-Dántjenko. Da »Mågen« fik sin førsteopførelse i 1896 i S. Petersburg, var det en håbløs fiasko – og Tjekhov skrev i et brev til Vl. Nemiróvitj-Dántjenko: »... alt det er du og Sumbutov

skyld i, for det var Jer, der pressede mig til at skrive skuespillet.« Måske gav det Nemiróvitj-Dántjenko en byrde på samvittigheden, i hvert fald glemte han ikke sit ansvar for eller sit engagement i »Mågen«. Han tog stykket op et par år senere og vendte fiaskoen til succes – og det krævede mod at tage det stykke op, som ligefrem i S. Petersburg var blevet en anekdote: »Mågen kom ikke op at flyve – i stedet fik vi en død vildand.« Så eklatant var »Mågens« fiasko, at det ingen betydning har haft senere, at stykket faktisk efter premieraftenens nederlag spillede sig bedre og bedre. En af Tjekhovs nærmeste venner, en redaktør Suvorin, noterede for sig selv: »Det var en fiasko. Tjekhov er deprimeret. Der er for mange fejl og for lidt handling. Jeg var sikker på stykkets succes og havde skrevet min anmeldelse i forvejen, men så måtte jeg skrive det hele om.«

Nederlaget var næsten ikke til at bære for Tjekhov, og da Nemiróvitj-Dántjenko skrev til ham omkring et år efter den pinagtige oplevelse i S. Petersburg og fortalte om dannelsen af et nyt teater, og foreslog »Mågen« som en af forestillingerne – så afslog Tjekhov blankt. »Jeg overlever ikke endnu en oplevelse som den i Petersburg.« Men Nemiróvitj-Dántjenko gav ikke op, han indså som en af de meget få i Rusland på den tid, at Tjekhov virkelig var den ny tids teater – og en ting mere, han indså, at Tjekhov var den rette skuespilforfatter for netop den type ny teater, som han var med til at skabe – så han insisterede:

»... jeg er parat til at garantere for, at de dramaer og tragedier, som er i hver eneste skikkelse i dette stykke, ved en dygtig, ikke banal, og samvittighedsfuld iscenesættelse også vil indfange publikum i

”Jeg har besøg af maleren Levitan. I går aftes var vi på jagt. Han skød på en skovsneppe, ramte den i vingen, og den faldt ned på engen. Jeg tog den op: den havde et langt næb, store sorte øjne og en prægtig dragt. Den kikker forundret. Hvad skal vi gøre med den? Levitan rynker panden, lukker øjnene og beder mig med skælven i stemmen: »Kan du ikke slå dens hoved mod geværskæftet.« Jeg siger: Jeg kan ikke. Han bliver ved med at trække nervøst på skuldrene, ryster på hovedet og beder mig gøre noget. Og skovsneppen fortsætter med at kikke forundret. Der var ikke andet at gøre end at følge Levitan og slå den ihjel. Så var der en smuk og forelsket skabning mindre, og to tåber vendte hjem og spiste middag.” (April 1894)

Anton Tjekhov fotograferet i 1900

salen ... Hvis du ikke giver mig »Mågen«, så vil det gøre mig virkelig ondt, for »Mågen« er det eneste moderne stykke, der kan fange mig som instruktør, og du er den eneste moderne forfatter, som repræsenterer noget virkelig interessant for et teater med et første klasses repertoire.»

Tjekhov gav sig, nølende, men han gav sig.

Teatret, som skulle føre »Mågen« frem til en slags 2. premiere, var blevet skabt ved et legendarisk møde mellem to unge teaterfolk med en kritisk indstilling over for teatertraditionen og en masse ildhu. Inspireret af nye teaterbevægelser i Tyskland, Frankrig og England havde de forsøgt at komme igennem med forskellige nye ideer uden større held. De havde hørt om hinanden, men var aldrig mødtes, før Nemiróvitj-Dántjenko skrev til Konstantin Stanislavskij, som var den anden i projektet, og foreslog et møde. De mødtes på Moskvas berømte gæstgivergård, Slavjanskij basár – og mødet strakte sig over 18 timer. Resultatet var et sæt teser om den ny tids teater i Rusland. De fik på kort tid etableret en stab og gav sig i kast med arbejdet. Meget kort udtrykt ligger deres fornyelse formuleret i navnet: Moskvas kunstneriske teater (senere kendt under den russisk forkortelse MXAT) – de ville højne de kunstneriske krav på teatret. Ikke bare til sig selv, men også til publikum. De forlangte, at publikum kom i teatret for at dyrke teatrets kunst, ikke for at promenerer eller holde sammenkomster med hinanden i logerne. Af sig selv forlangte de, at der blev taget endelig afsked med stjerneforestillinger, hvor alt i en opførelse var blevet tilrettelagt omkring en enkelt skuespiller. De ville skabe *ensembleteater*, hvor hver enkelt var indplaceret i en helhed og forstod sin betydning for helheden. Og naturligvis havde Nemiróvitj-Dántjenko ret: det var netop de rette betingelser for Tjekhovs

sene skuespil. Deres fornyelse af traditionen lå jo bl. a. i, at der ingen stjerneverker var, altså at stykkerne kun kunne fungere på scenen, hvis de blev opfattet som ensemblespil. De virkelige perspektiver kommer i Tjekhovs skuespil ikke frem i de enkelte karakterer, men i samspillet mellem karaktererne. Tjekhovs skuespil var på den måde som skabt til MXAT, men prøvearbejdet forløb ikke uden problemer. Lige så enkelt det var for Nemiróvitj-Dántjenko at værdsætte Tjekhov, lige så svært var det for hans kollega, Konstantin Stanislavskij. Stanislavskij udviklede i de år (hvad han selv senere erkendte) en overdreven trang til naturalistiske effekter. Han ville gerne have virkeligheden frem i forreste plan, ja, helt ned på skødet af tilskuerne. Men for Tjekhov, for hvem dette at skildre virkeligheden som den er, var den eneste religion, var virkeligheden tilstrækkelig givet med hans skuespil – han behøvede ingen effekter, og han var altid bange for, at Stanislavskijs forsøg på at skabe virkelighed skulle blive en forhindring: for Tjekhovs virkelighed har altid en række perspektiver, og de kunne forsvinde i effekterne. Ligesom man kan have svært ved at se skoven for bare træer, så kunne man have svært ved at koncentrere sin opmærksomhed om Tjekhovs skuespil, når man sad og undrede sig over, hvordan det dog havde været muligt at plante en mindre skov af ægte birke træer i ægte russisk jord på scenen. Disse modsætninger mellem Tjekhov og Stanislavskij viste sig allerede under arbejdet med »Mågen«. Dertil kom, at Tjekhov ikke mente, at Stanislavskij havde forstået den rolle, han spillede i stykket, nemlig rollen som forfatteren Trigorin.

Men det blev en succes: Genembruddet for Tjekhov ind i verdensteatret – og genembruddet for det unge Moskva kunstnerteater – det blev deres første store succes. Tjekhov var ikke med til premieren, hans dårlige helbred tvang ham til at holde sig i det sydlige Ruslands varme, hvor han modtog et telegram fra Nemiróvitj-Dántjenko:

»Kolossal succes ... Endeløse fremkaldelser. Da jeg måtte meddele, at du ikke var til stede i salen, krævede publikum, at jeg sendte dig et lykønskningstelegram fra dem. Vi er alle vanvittig lykkelige.«

Tjekhov sendte en hilsen til sin ven, Nemiróvitj-Dántjenko, som ved sin stædighed havde forhindret »Mågen« i at forsvinde i glemslen; – Tjekhovs hilsen var en lille medaljon med inskriptionen: »Du gav min »Måge« liv. Tak!«

Kjeld Bjørnager

Tove Wisborg og Poul Clemmensen

Søren Spanning

Ilse Rande og Ole Wegener

”... og kan De tænke Dem, jeg skriver på et skuespil. Det bliver nok ikke færdig før november. Jeg har megen glæde af at skrive det, selv om jeg forbryder mig på det frygteligste mod scenens regler. Det er en komedie med tre kvindelige roller, seks mandlige, fire akter, et landskab (udsigt over en sø); der tales meget om litteratur, der er meget lidt handling og fem tons kærlighed.” (Oktober 1895)

”Nå ja, så gik min »Måge« i Petersburg. De spillede så forfærdeligt, at man slet ikke kunne se skuespillet gennem spillet, og jeg rejste fra Petersburg uden at vide, hvad der var værst – stykket eller spillet, eller kombinationen. Man siger, at de spiller meget bedre nu, og at stykket har succes.” (November 1896)

”Ja, min »Måge« oplevede ved den første opførelse i Petersburg en kolossal fiasko. Hele teatret åndede ondskab. Luften dirrede af had, og jeg strøg som en raket ud af Petersburg. Og alt det er du og Sumbutov skyld i, for det var Jer, der pressede mig til at skrive skuespillet.” (November 1896)

Karen-Lis Arenkiel og Asger Reher

” Hvis De kommer til Moskva, så gå hen i »Hermitage«-teatret, hvor Stanislavskij og Vl. Nemiróvitj-Dántjenko laver teater. Det er en usædvanlig form for iscenesættelse, ikke tidligere set i Rusland. Forresten er de ved at sætte min »Måge« op.” (September 1898)

Poul Clemmensen og Tove Wisborg

Folmer Rubæk og Lise Ringheim

Malersal: Jens Anker Olsen
Skræddersal: Hanne Gissel
Scenemester: Kai Johansen
Frisør: Joan Gylling
Rekvisitter: Frode Sørensen og Viggo Jensen
Belysningsmester: Niels Emil Larsen
Tonemester: Jens Ravn

Regissør: Claus Gam
Regissørass.: Eva Dahl
Suffli: Ingrid Gottschalck
Lyd/lys ass.: Keld Juhl og Peter Jacobsen
Instruktørass.: Janicke Branth
Programforside og plakat: Rolf Linder
Foto fra afsluttende prøver: Rolf Linder

Produktionsleder: Jørn Walsøe
Overregissør: Max Hansen

Programredaktion: Steen Mourier og Kjeld Bjørnager, der sammen med instruktøren har valgt citater af breve skrevet af Tjekhov.

Teaterchef: Jacob Kielland
Tryk: Kannike Tryk, Århus

Premiere 8. december 1979
Aarhus Teater Store Scene

”Min »Måge« går nu for ottende gang i Moskva, og teatret har hver gang været stuvende fuld. Man siger, at stykket er usædvanlig godt sat op, og at man er virkelig fortrolig med rollerne. Når stykket sluttede i Petersburg, blev der sagt, at en flaske var eksploderet i værelset ved siden af – og publikum lo; i Moskva siger man, at en medicinflaske med æter er eksploderet – og så kom der ingen latter og alt gik fint. Men hvordan det nu er, så har jeg ikke mere lyst til at skrive skuespil. Teatret i Petersburg har kureret mig.” (Januar 1899)

Karl Erik Christophersen og
Søren Spanning

Lise Ringheim og Søren
Spanning

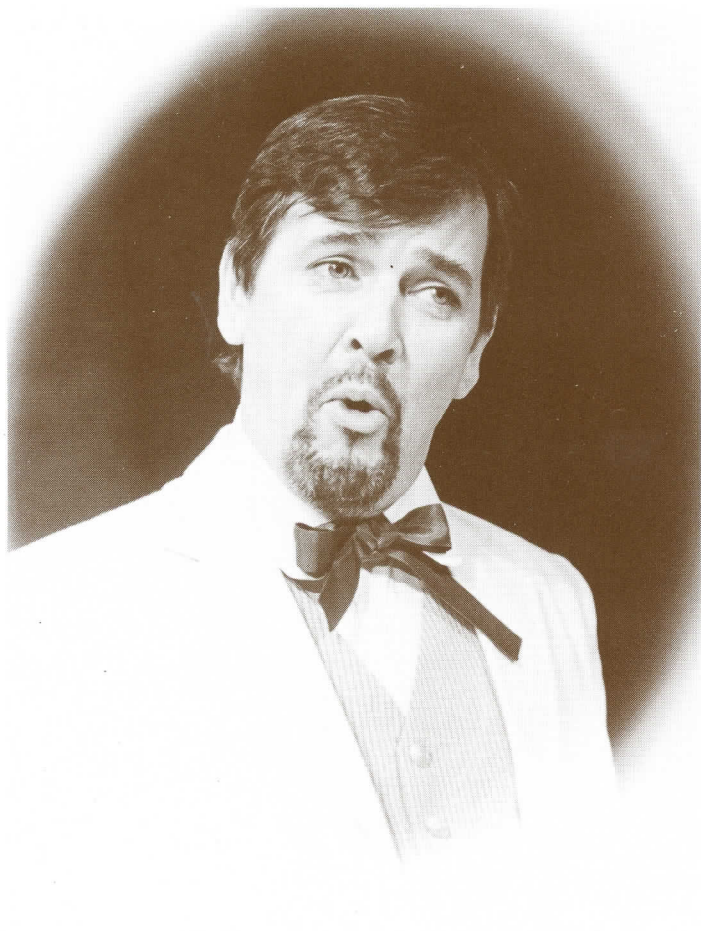
”Jeg så »Mågen« uden dekorationer. Jeg kan ikke give nogen kølig vurdering af forestillingen, for Mågen selv spillede afskyeligt, hun hulkede hele tiden højlydt, og Trigorin (forfatteren, spillet af K. Stanislavskij) gik om på scenen og talte, som var han lammet. Han »har ikke magt over sig selv«, og den, der spillede rollen, havde forstået det på en måde, så jeg fandt det kvalmende at se på. Men stort set var det udmærket, det fængede. Der var endda steder, hvor jeg havde svært ved at tro på, at det var mig, der havde skrevet det.” (Maj 1899)

Karl Erik Christophersen

Poul Clemmensen

Ole Wegener

Karen-Lis Arenkiel og Lise Ringheim

MÅGEN

Komedie af Anton Tjekhov

Instruktion:
MICHAEL BLAKEMORE

Scenografi:
HAYDEN GRIFFIN

Kostumer:
CAROL LAWRENCE

Lysdesign:
RORY DEMPSTER

Oversættelse:
KJELD BJØRNAGER

Medvirkende:

Irina Arkadina, skuespillerinde
Konstantin Trepljov, hendes søn
Pjotr Sorin, hendes bror, godsejer
Nina Saretjnaja, ung godsejerdatter
Ilja Sjamrajev, pens. løjtnant, forvalter hos Sorin
Polina Andrejevna, hans hustru
Masja, deres datter
Boris Trigorin, forfatter
Jevgenij Dorn, læge
Semjon Medvedenko, lærer
Stuepige
Statister: Jørgen Demuth Larsen og Ruth Pedersen
Pianist: Peter Beck

Lise Ringheim
Søren Spanning
Karl Erik Christophersen
Ilse Rande
Folmer Rubæk
Tove Wisborg
Karen-Lis Arenkiel
Ole Wegener
Poul Clemmensen
Asger Reher
Hanne Stensgaard

Handlingen foregår på Sorins landsted.
Skuespil i 4 akter. – Pause efter 2. akt.

Der går 2 år mellem 3. og 4. akt.
Forestillingen slutter kl. ca. 22.15.

Søren Spanning og Ilse Rande

Ilse Rande og Ole Wegener

Søren Spanning og Ilse Rande

”De spillede min »Måge« for mig i Moskva på kunstnerteatret. Det er en betagende opsætning. Hvis det passer Dem, så vil jeg insistere på, at Kunstnerteatret slår sig ned i Taganrog næste forår, når det in toto, dvs. med personale, dekorationer osv. osv. rejser sydpå.”
(Maj 1899)